

Omariikluse võite.

(Materjale aktuste kõnedeks Vabariigi aastapäeva puhul 24. II 35*).

Kuidas oleme suutnud 17-ne aasta jooksul korraldada oma kodu-esisikut? Kuipalju oleme ehitanud uut? Kuipalju korraldanud vana? Ja kas on piirg põlenud pilakus täisi leegi?

Eks ole tänasel pidupäeval lubatud küsida ning kosta: mis on meil siis tänapäeval — iseseisvas Eestis — õieti valgem, kaunim, parem, kui enne?

Seda kõike kinnitame näidetega — vastavalt aladelt.

Esiteks. Omariikluse väärtuste ning võitude loenduse esimesele leheküljele lubatagu paigutada omariikluse suur tähendus rahvusliku elu arendamise seisukohast. Rahva oma valitsus, tema hingelaadile, majandusele, kultuurile jne. vastav riigikord, usu- ning südametunnistuse-vabadus jne. on suured väärtused, mida rahvas võib omada. Need on rahva elu arendamise parimad alused. On suurim õnn, et rahvusele on antud hingata ise oma õhuga. Keegi ei taha olla põlatud orjapoeg, iga isik tungleb ning püüdleb vabaduse poole, iseseisvusele; samuti ka iga rahvus püüdleb enesemääramise, oma riikluse teele. Keegi meist ei taha enam olla võõrriigi alam, vaid oma vabariigi kodanikud tahame me olla — ja nendeks ka jääda. Sest iseseisvalt saame oma rahva sisemisi väärtusi ning võimeid kõige paremini ning kõige täielikumalt välja arendada ning rakendada. Iseseisvatena on meil võimalik oma eluruumi, oma maa-ala kõige otstarbekamalt kasutada. Iseseisvatena saame oma rahvuskultuuri arendada väärtuslikuks ning võimsaks. Iseseisev rada on rahvuse õige teekond. Mitte keegi võõras ei hoolitse meie eest nõnda, nagu me ise, keegi võõraist ei arendaks meie eluvõimalusi nii, nagu me sooviksime, keegi võõras poleks võimeline meie teadust ja kunsti viljama nõnda, nagu me ise seda suudame.

Seepärast: tahad olla vaba ning võimas, Eesti, ära iialgi salli võõraste tahtmist oma koduesikus!

Teiseks. Iseseisva Eesti suurimaks hariduslikuks saavutiseks on eesti kool, s. o. eesti õppekeelega alg-, kesk-, kutse- ja ülikool. See kool on

*) Peetagu silmas, et kõne ei kestaks üle 30 minuti. Ainult seal, kus on ainult üks aktuse kõne, võiks kõne kestus olla 45 minutit.

rajatud, korraldatud ning üles ehitatud meie omariikluse ajal. Tõsi küll, juba 19. sajandil oli meil emakeelne rahvakool, kuid Vene võimude surve keelati a. 1887 eestikeelne õpetus kõigis koolides. Ainult usuõpetuse ja emakeele tundides oli rahvakoolides lubatud eesti keele tarvitamine. Vene 1905. a. revolutsioon tõi väikese soodustuse eesti koolile. 1906. a. määruse põhjal lubati algkoolis kahel esimesel õppeaastal kasustada eesti keelt õppekeelena. Samuti oli võimalik sest ajast asutada eesti õppekeelega eragümnaasiume. [Seda võimalust muidugi kasustati ja asutati Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasium Tartus, haridusseltside progümnaasiumid Viljandis ja Otepääl (hiljem gümnaasiumid).] Kogu algkooli ulatuses lubati emakeelne õpetus alles 1917. a. sügisel. Kuid emakeelse kooli hoogus ülesehitamistöö on võinud sooritada vaid v a b a s E e s t i s . Nüüd võidakse oma rahva poegi ja tütreid oma s koolis ette valmistada nende alade kohaselt, missuguseid alasid võimaldab viljelda meie maa. Meie rahval on suur tung hariduse poole. Päevad-ööd töötades saadavad eesti isad-emad oma lapsi üle kooliläve v a l g u s t teenima, sest Vene valitsuse aegne kool oli harvadele eestlastele ainult nõrgaks hämarvalguseks.

Meie kohal hoiti küünalt kaua vaka all . . .

Meie praeguses koolikorrastises väärib tähelepanu eeskätt kuueklassilise kohustusliku algkooli teostamine. Juba meie omariikluse koidikul (30. XI 1918) deklareerib Ajutine Valitsus haridusala korraldamise kohta järgmist: „Rahvahariduse alal on Ajutine Valitsus sunnitud kõigepealt venestamise ja saksastamise katseid lõpetama. Koolid tulevad rahvuslisele alusele seada, rahvusliste segakoolide lõpetamine viiakse kõige kiiremalt läbi. Rahvakooli aluste täiendamise eeltööd võetakse kohe käsile, sel sihil, et üleüldist, sunduslist ja tasuta rahvakooli pikema õppeaja ja laiema kavaga teostada“.

Avalikkude algkoolide korraldamiskäigus on tähelepanv k o r d - k o r r a l i n e a r e n e m i n e p a r e m u s e s u u n a s . 1930/31 õppeaastast alates on meil maksev kuueklassiline algkool kogu riigis. Koolikohustus algkoolis kestab meil praegu kuni kursuse lõpetamiseni või mittelõpetamise puhul 14 aasta vanuseni.

Hoogsa alghariduse viljelemise tulemuseks on meie rahva kõrge kirjaoskamise protsent (noorpõlv on peaaegu eranditult kirjaoskav). 1922. a. rahvaloenduse andmeil oli meil rahvastiku üldarvust kirjaoskamatuid 10-aastaste ja vanemate seas 10,9 0/0. 1934. a. rahvaloenduse andmed hariduse kohta näitavad tõusu teed: kirjaoskamise 0/0 on tõusnud 94 0/0-le.

Vene ajal oli eesti rahvusest õpilastele pääs keskkooli mitmeti raskendatud. Ei olnud ühtluskooli, mis oleks võimaldanud näit. maa-alkoolist otsekäiku gümnaasiumisse või reaalkooli. Tee läbi valla- ja kihelkonna- (või ministeeriumi-) kooli oli keerdkäiguline ja aega raiskav. Õi-

gustega keskkooli pääsemise puhul oli õpilane harilikult vanem kui kooliseaduses vastavasse klassi ette nähtud. Samuti tegid takistusi võõrkeeled, mis rahvakoolis harilikult puudusid või olid nõrgasti esindatud. Seepärast oli veel käesoleva sajandi esimesel kümnendil ülikoolis vaid üksikuid eesti rahvusest üliõpilasi ning keskkooli eesti abiturientide arv oli võõras- tega suhteliselt üliväike.

Iseseisvuse ajal on olukord keskkooli alal põhjalikult muutunud. Eesti keskkooli (gümnaasiumi) ülesandeks on haritud kodanikkude kasvatamine ja õpilaste ettevalmistamine kõrgemasse õppeasutis- sisse astumiseks. Neid ülesandeid on meie keskkoolid püüdnud rahuldavalt täita.

Keskkoolide koondamine ja viimane reform (läinud aastal) ei ole toonud takistusi õpihimulisile noorile, vaid on juhtinud mõnegi katsetaja temale vastavemale kutsealale. Samuti võimaldab uus keskkooli ja gümnaasiumi korraldus paremat haritlaste valikut, eriti ettevalmistamist ülikoolile. Praegu maksev (käesolevast õppeaastast) uus keskkool on viieaastase kursusega. Keskkooli esimesse klassi võetakse õpilasi algkooli 4. klassi lõputunnistuse põhjal ja teistesse klassidesse vastavate katsetega. Viie- klassilisele uuele keskkoolile järgneb uus kolmeklassilise kursusega gümnaasium, mille lõpetajad pääsevad ülikooli. Iseseisvuse ajal on meie keskkoolide kaudu omandanud küpsustunnistused ümmarguselt 27.000 noort inimest. Osa neist on oma haridust jätkanud kõrgemais õppeasutis- sis, osa on omandanud oskusi kutsekoolides, osa on siirdunud tegelikku ellu. Viimase rahvaloenduse (1934. a.) andmete järgi on keskkoolidega kodanikke 4,5 % kogu Eesti rahvastikust (1922. a. rahvaloendusel oli 2,2 %).

Kui kümme aastat tagasi meie haritlaste liigrohkuse küsimus tõusis teravalt päevakorda, siis võttis kutsekoolide asutamine ning arendamine eriti hoogu. Tootva töö tähtsust ning praktilise elukorralduse oskuslikku külge on meie hariduselu juhid õieti hinnanud. Seepärast näitab meie kutsekoolide arenemine pidevat tõusu.

Kutsekoolide hulka teataval määral võib lugeda ka täiendus- kooli, sest tavaliselt nende õppekavas on esikohal kutseained. Täien- duskoolide arenemine Eestis on käinud tõusu teed. Elujõulisemaks on osutunud kutseainelised täienduskoolid. Õpetus on täienduskoolides harilikult maksuta.

Rahva kasvatusliku ja haridusliku külje eest ainuhoolditsejaks pole meil üks kool. Isiku arukuse, kõlbluse ja ilumeele arendamisel on tähtis koht kirjandusel, õpiringidel, kursustel, rahvaülikoolidel, pühapäevakooli- del, rahvamajadel jne. Neid vabaharidustöö alasid on juba Eesti Vabariigi esimestes hariduskorraldustes silmas peetud. Neil alustel on meie avalikkude raamatukogude võrku tihendatud ja muid vabaharidusalasid viljastatud.

Kõrgema hariduse peallikaks on meil Tartu ülikool. Veneaegses ülikoolis toimus õppetegevus kuni 1889. a. saksa keeles, nimetatud ajast alates sai valitsevaks keeleks vene keel. Saksa invasioonivõimudelt võeti Tartu ülikool üle vabadusvõitlusvälja kahurimürina raginas 1. detsembril 1918. Meie ülikooli ülesandeks on: arendada ja edendada üldist ja eriti Eesti elu käsitlevat teadust; anda noorsoole kõrgemat haridust ning kanda teadust rahva keskele; ette valmistada Eesti riigi- ja rahvatööle tarvilikke eriteadlasi-asjatundjaid.

Nende ülesannete teostamisel on ülikoolil olnud palju kibedaid töökohustusi: peale diplomitud eriteadlaste ettevalmistuse*) on ta suurt rõhku pannud Eesti maad ja rahvast käsitlevaile teadusile, kodumaa nõuete kohaselt on isegi asutatud uus teaduskond — põllumajandusteaduskond ühes metsaosakonnaga, on asutatud uusi õppetoole rahvuslike kude ning kodumaaliste teaduste alal jne.

Pole mingi kiidulaululine liialdus ütelda, et meil omariikluse päevil on kõrgema kultuuri alal saavutatud enam kui sajandid enne seda. Eesti rahvusliku ülikooli senine tegevus ning töö teenimine on kinnitanud meie kultuurilise loomingu aluseid, mitmekesistanud meie eluvõimalusi ning kergendanud elukorraldusi.

Olgu lisatud, et iseseisvas Eestis annavad kunstiharidust Tartu kõrgem kunstikool „Pallas“, Riigi Kunsttööstuskool, 8 õppeasutist helikunsti alal ja Tartu teatrikunstistuudio. Kõik need õppeasutised puudusid meil Vene valitsuse ajal.

Nagu kuulsime, on Eesti ehitanud visalt ning hooletult oma kooli, kandnud kannatlikult ning korralikult oma kultuurelu kohustusi. Seepärast on nii lühikese ajaga märgata suurt edu meie haridus-kultuurilisel aladel. Emakeelne kool, rahvuslik kool, töökool — vaba vaimse isetegevuse alusel, õppeainete keskust — need on tähised, millede poole Eesti kool on püüdnud ja millede alal juba palju on saavutatud. See meie kooli uus sisu ja uus vorm on hoopis erinev vanast veneaegsest koolist.

Kolmandaks. Majanduspoliitiliste saavutiste alal tuleks mainida eelkõike meie maareformi, millega kaotati suurmaapidamine Eestis ning moendati meie riik väikemaapidamise ja väikemaomanduse riigiks, kus keskmise talundi suurus on väiksem kui näit. Taani põllumajanduses. Meie oludele ja meie põllumehe hingeelule vastavalt õnnelikult lahendatud maakorraldus on loonud ümmarguselt 32.000 uut asundustalundit (10—60 hektaari suuruses). Pääle selle riigi renditalundid, palgamaa-

*) Iseseisvusaja kestel on ülikool andnud ümmarguselt 3.800 diplomitud isikut.

talundid jne.*). Asundus- ja renditalundid müüakse kõik pärisomanduseks harijaile, miska 90% maa valdajaist on ka selle omanikud.

Kui palju pidi meie vanem põlv higi valama ääremaid harides ning kive ja kände kaaludes oma käterammu kulutama, kuni seeme sai idanema!

Maareform on aidanud meie igapäevase leiva küsimust rahuldavalt lahendada. See on suur omariikluse võit, positiivne suur-saavutus.

Mõisaväljade asustamisega rööbiti on haritud võimaluste piirides uudismaid, on tehtud maaparandustöid: süvendatud jõgesid ja rajatud magistraalkraavide võrk, on hoolitsetud metsa eest ja edendatud aiapidamist.

Ehituse ja maaparanduse laenu on antud odava protsendiga ja asunikkudele on võimaldatud saada metsa madala taksiga.

Vene valitsuse ajal ei olnud meil põllumajanduslikke kutsekoole. Seepärast olid talupidajate lapsed sunnitud rändama Venemaale, Soome, Taani, Rootsi ja mujale kutseharidust omandama. Vabariigi Valitsuse otsusel 1924. a. kinnitati Põllutöoministeeriumi ettepanekul põllumajanduslikkude kutsekoolide võrk, mille tegevuse tulemusena loodetakse 25 aasta pärast jõuda sinnamaale, et igas talus oleks vähemalt üks kutselise ettevalmistusega isik, nagu see tegelikult juba Norras on saavutatud. Selle sihiga on meil ette nähtud igas maakonnas põllumajanduslik kutsekool.

Nimetamisväärt tegurina põlluvilja kasvatuse arengus tuleb mainida riiklikku seemnekontrolli. Seemnekontrolli asutamisega on takistatud meile ebakohaste seemnete sissevedu. Samuti kontrollib seemnekontrolljaam, et siseturul olevaid alaväärtuslikke seemneid ei levitataks.

19. juulil 1930. a. loodi meil teravilja kaitseeadus, mille eesmärgiks on pakkuda kaitset kodumaa teravilja tootmisele, võimaldada põllupidajatele müügile toodava rukki ja nisu eest vähemalt tootmiskuludele vastavat hinda ja lubada välisvilja sisse vedada ainult siis, kui oma-maa teraviljast ei piisa tarvete rahuldamiseks.

Karjakaasvatuse elustamiseks on terve maa riigi abiga meie-reisid tihedasti täis ehitatud; põllusaadustele turgude leidmiseks on riigi-

*) Maareformi teostamisel on kokku 1919.—1933. a. vältel: 1) rajatud end. mõisa-maast uusi kohti üle 55.000 uue eluaseme, 2) korraldatud renditalusid ja väikemaapidamisi ümmarg. 22.250; 3) eraomanduses olnud väikekohtadele on antud juurdelõikeid ümmarg. 5.800 ühikut; 4) popsikohtadele on antud riigimaast juurdelõikeid ligik. 1.200 ühikut. Kokku ümmarguselt on korraldatud 84.250 elukohta.

valitsus mitme välisriigiga lepinguid sõlminud ja samuti kodumaa turgu korraldanud.

Eesti Vabariigi alguses oli kalandus laostunud seisukorras, püügi- ja kaluriistad olid osalt iganenud ja hävinud, samuti ei arendatud hinnalisemaid kalasorte. Nüüd on kalanduse soodustamiseks ja kalurite majandusliku seisukorra parandamiseks kalurid organiseeritud ühinguisse. Kalapüügiabinõude muretsemiseks ja kala ümbertöötamise ning säilitamise ruumide asutamiseks on antud riiklikke laene.

Meie rahvamajanduse elustamiseks on peale muude kasulikkude tööde ehitatud veel uusi raudteid, on rajatud ning korraldatud maanteid, ehitatud uusi sildu ja parandatud vanu, on rakendatud hulk kasulikke hooneid (koolimaju, rahvamaju ja muid) jne.

Nelja nädaks. Tööstuse ala iseseisvas Eestis on arenenud olude kohaselt. Pärast sõda oli suunatud tööstuse ümberkorraldus uute välisurgude leidmisele endise Vene turu asemel, samuti siseturu mitmekesiste nõuete rahuldamiseks. Enam-vähem kindel välisurg meie tänapäeva tööstusartiklist on tselluloosil, vineeril ja purjeriidel. Muude tööstusalade siseturu-toodang on suurem välisuru-toodangust. Vastavalt siseturu mitmesuguseile nõudeile kasvas ka käitiste arv tööstuses.

Tööstuse kütte küsimus on lahenenud õnnelikult põlevkivi saaduste tarvituselevõttega. Esimesil vabariigi aastail kaeti puiduga kuni 80% vabrikute küttetarbest. Nüüd on puidu osa langenud 20%-le. Kalli väliskauba — kivisöe — tarvitus on põlevkivi produktide tarvitusega viimaseil aastail tunduvalt langenud. Põlevkivi toorõli omab vedurite küttena (põlevkivi kõrval) tähtsa koha. Õlide, bensiini ja määraste valmistamine põlevkivist vähendab väliskaupade sissevedu ja säästab valuutat.

Tuleks lisada veel mõnd tähtsamat põlevkivi-saaduste tarvitusalat, mis ka juba väljaspool Eesti piire on saanud tuttavaks: 1) puitmaterjalide immutamine põlevkivi-toorõlist destilleeritud immutusõlidega; 2) katuse- ja isoleerpappide immutamine; 3) asfaltteede ehitus ja pealispindamine põlevkiviasfaltidega. Meil on juba mitmed sajad kilomeetrid põlevkivi-asfaldist valmistatud tänavaid ja maanteid.

Tähelepanu väärrib ka põlevkivi saaduste väljavedu.

Peale kõige eelnenu peab arvestama neid tuhandeid töölisi, kes Eesti põlevkivitööstustes leiavad järjekindlalt tööd.

Teiseks tähtsamaks riigi tööstusharuks on meil turbatööstus. 1922. a. alates hakkas meil töötama iseseisva ettevõtteks Riigi turbatööstus Ellamaal. Kütteturba kõrval valmistatakse seal ka alusturvast põllumajanduslikeks, ehitustehnilisiks ja muiks otstarbeiks. Riigi turbatööstuse poolt on ehitatud Ellamaa elektrijaam, mis varustab elektrienergiaga Loode-Eestit Haapsalust Tallinnani. Peale Ellamaa jaama on ehi-

tatud era-algatusel Ülila elektrijaam, Jägala kose ja Narva Kreenholmi elektrijaam.

Olulisemaist tööstusharudest mainitagu veel meie metallitööstust, klaasitööstust, paberitööstust, puutööstust, riidetööstust, naha- ja kummitööstust jne.

Möödunud 17 aasta jooksul on suudetud meie tööstusolusid tunduvalt parandada. On teostatud suuri uuendusi ja täiendusi endistes tööstusharudes ning on ellu kutsutud rida uusi harusid.

Viiendaks. Ühiskondliku elu korralduse alal oleme edu saavutanud. Tööraha olukord on töökaitse, sotsiaalkindlustuse ja käitisorganisatsiooni õiguste tõttu paranenud. Eesti sotsiaalseadusandlus on avardanud suuresti töökaitse ja sotsiaalkindlustuse alla kuuluvate töövõtjate kontingenti, vananenud korraldused on asendatud ajakohasematega, on täiendatud lepinguõigust, pandud maksma uusi ühiskondliku elu põhimõtteid jne. Kuid veel enam kui sotsiaalseadusandlus, on töölise elu-olu parandamisele kaasa aidanud Eesti iseseisvusajastu administratsiooni- ja kohtuasutiste muutunud sotsiaalpoliitiline orientatsioon. Kui varemini käsitati tööandja ja töövõtja vahet kui isiklike eraasju, siis nüüdses ametiasutiste tegeluses on maksvusel vaade, et töölistonnasse puutuvad küsimused on avaliku elu probleemid.

Rahva tervishoiu korraldus, hoolekanne vaeste, töötute, vanade, alaealiste ja vigaste eest on energilist organiseerimist leidnud omariikluse päevil. Mainitagu uusi haiglaid, lastelaid, toitlaid, tööhankeid jne., mis kõik meie kodanikkude käekäigu kasuks on korraldatud.

* * *

Nagu kuulsime, on Eesti rahvas ehitanud hooleldi ning innukalt oma elukoda. Eesti mehe ja naise sipelgalik tööusinus on meie elujärge kõigiti parandanud. On korraldatud emakeelne kool, on ehitatud uusi asulaid, elamuid ning mitmesuguseid muid hooneid, on parandatud maid, teid ja rajatud sildu, on asutatud uusi tööstusi ja kohandatud vanu tänapäeva turunõudeile, on korraldatud tööandja ja töötaja, tootja ja tarbija vahet jne. Võime ütelda: elutsemisest elamiseni on jõudnud Eesti rahvas visa tööga.

Kõiki neid omariikluse saavutisi, neid vabariikluse võite väärtustades, ei peaks ükski kodanik sama halvustada meie riikliku iseseisvuse tähendust ja meie rahva viljakat tööd oma elu-avalduste arendamisel iseseisvuse kestel. Kõik need saavutised süvendagu meie rahvuslikku iseteadvust ja ergutagu meid edaspidigi toetama kõiki riiklikke üritusi ning edustama Eesti tulevikule uusi tulusaid ülesandeid. Me usume: kui iga kodanik hoiab kindlasti

oma kohustuste käsipuud, siis meie rahvas läheb tõusuteed. Eesti arenemise päike pole veel kaugeltki kesk-hommikus!

Iseseisev Eesti pole mitte mingi ajalooline juhus, vaid kindla rahvuskultuurilise astme saavutus ning selle kaitse tulemus. Seda astet säilitada ning edasi arendada olgu meie kindel kohus. Me oleme suure pärandi osaliseks saanud. Selle jõutamise eest oleme vastutavad tuleviku ees.

Kaaskodanikud, eks ole te näinud künkal kasvavat mändi? Eks olete pannud tähele, kui kramplikult hoiab ta kinni oma õhukesest pinnasest? Aga ta püsib nagu kõigutamatul kindlusel: ta on sügavasti juurdunud oma maakamaras.

Otsekui mänd on juurdunud oma liivakünkal, nõnda juurutagu eesti isa ja eesti ema oma lapsi Eesti tulevikule. Otsekui männil jätkub jõudu püsida ning võidelda tormiga luiteliival, nõnda jätkugu meie meestel ja naistel püsivat jõudu võidelda oleviku eluraskustega kodumaal. Kõigi tuulepööriste kiuste peetagu kalliks oma kodumaad, sest ta toidab, ta katab meid siiski paremini, kui tundmatud kauged rannad.

„Ainult pääle varju ja kätele tööd...“

Meid ei murra oleviku ega tuleviku tuuleil.

Meie rahva kangelaslik vaim julgustab meid oleviku ja tuleviku võitlusteel.

A
54115